

De leerplansectie Grieks van de VCN heeft de verslagen van de correctiebijeenkomsten in Amsterdam, Delft, Den Bosch en Zwolle met elkaar vergeleken en publiceert op basis van de aldaar gevoerde discussies het onderstaande correctieadvies.

Bij het opstellen van dit advies hebben alleen *vakinhoudelijke* argumenten een rol gespeeld.

Opmerking vooraf: dit correctieadvies vervangt het correctievoorschrift van het College voor Examens niet. Het officiële correctievoorschrift van het CvE dient te allen tijde te worden gevolgd. Dit correctieadvies biedt alleen houvast bij de correctie van open vragen en de vertaling. Het is vooral bedoeld voor punten waarbij interpretatieverschillen van het correctievoorschrift tot onduidelijkheid kunnen leiden of om de reikwijdte van de opmerking in het correctievoorschrift 'of woorden van overeenkomstige strekking' te illustreren.

Algemene opmerkingen:

- Een kennelijke verschrijving hoeft het antwoord niet fout te maken. Hierbij valt te denken aan overschrijffouten bij citaten en het niet juist spellen van namen. Met kennelijke verschrijving wordt niet bedoeld dat Sophokles goed is als Euripides bedoeld is.
- De speciale citaatregel, nl. dat bij citaatvragen alleen het in het correctiemodel gegeven antwoord juist is, is vervallen. Dat betekent dat een toevoeging aan het citaat het antwoord niet per definitie fout maakt. Bij de beoordeling van afwijkende citaten geldt algemene regel 2.3.3.
- Tijdfouten zorgen voor aftrek van één scorepunt, tenzij anders vermeld in het correctievoorschrift of in het geval dat vakspecifieke regel 3.3 van toepassing is
- Bij de correctie van een kolon geldt dat alle punten verloren gaan als de strekking van de vertaling heel anders wordt. Zie vakspecifieke regel 3.3.

Vraag 4

In de opgave wordt expliciet gevraagd naar een beschrijving van (tegengestelde) gevoelens. Het antwoord op beide delen van vraag 4 moet dan ook een gevoel of een omschrijving van een gevoel van Medea bevatten, waarbij het gevoel van antwoord a opgevat kan worden als een tegengestelde van antwoord b. Een omschrijving van de feiten/situatie waarin ze verkeert, is geen omschrijving van een gevoel en kan dus niet goed gerekend worden.

Advies: reken elk antwoord fout, waarin niet het gevoel van Medea wordt omschreven.

Vraag 5a

Net zoals voor het chiasme de toevoeging $\nu\epsilon\omega\sigma\tau\acute{\iota}$ niet relevant is (en dus tussen haken is gezet), zijn ook de lidwoorden $\tau\omicron\acute{\iota}\varsigma/\tau\omicron\acute{\iota}\sigma\iota$ geen noodzakelijke onderdelen voor het noteren van de delen van het chiasme, ook al staan de lidwoorden niet tussen haken. Weglating van de lidwoorden maakt het antwoord niet fout.

Advies: reken niet fout wanneer het lidwoord ontbreekt bij het noteren van de (juiste) onderdelen van het chiasme.

Vraag 7

Met het begrip 'tekstelement' laat de formulering van de vraag de mogelijkheid open meer dan alleen een persoonsvorm te citeren. Bovendien kan gesteld worden dat Medea zich niet alleen met de persoonsvorm maar met de hele zin $\Delta\omicron\kappa\epsilon\acute{\iota}\varsigma \dots \tau\epsilon\chi\nu\omega\mu\acute{\epsilon}\nu\eta\nu$ (r. 368-369) richt tot het koor.

Advies: reken niet fout wanneer in plaats van alleen $\Delta\omicron\kappa\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ de hele zin $\Delta\omicron\kappa\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ t/m $\tau\epsilon\chi\nu\omega\mu\acute{\epsilon}\nu\eta\nu$ (368-369) als antwoord wordt gegeven.

Vraag 9a

De weg waarvoor Medea uiteindelijk kiest is de weg van de φάρμακα. Het is niet gezegd dat het daarbij expliciet gaat om gif. Het woordenboek biedt ook de vertalingen ‘kruid’, ‘tovermiddel’ of ‘toverkruiden’. Haar latere verzoek tot Hekate om haar bij te staan in haar wraakpoging suggereert ook dat met φάρμακα niet per se bedoeld wordt op gif.

Advies: reken ook goed het antwoord ‘tovermiddelen’, ‘toverkruiden’, ‘kruiden’

Vraag 9b

- Op basis van πεφύκαμεν σοφοί (r. 384-385) kan een leerling als antwoord geven dat ‘wij vrouwen goed zijn in (het doden met) gif’. Zolang er in het antwoord sprake is van ‘wij vrouwen’ kan dit opgevat worden als een variant van de eerste antwoordmogelijkheid in het correctievoorschrift (‘Ze is daar het best in’) vanuit de gedachte dat (Medea beweert dat) vrouwen zoals Medea minder bedreven zijn in bruut geweld en dus eerder naar middelen als gif grijpen (cf. commentaar van Mosmann (2011) op 384-385: “From Homer onwards knowledge of herbs is a core magical skill and one associated with women, both for good and evil.”)

Advies: reken niet fout wanneer in het antwoord niet sprake is van ‘ZIJ IS daar het best in’ maar ‘WIJ vrouwen ZIJN goed in (het doden met) gif’.

- In het correctievoorschrift hoeft bij het ‘betrapt worden’ weliswaar niet het ‘uitgelachen worden’ genoemd te worden en andersom bij het ‘uitgelachen worden’ niet het ‘betrapt worden’ maar dat betekent niet dat ‘het betrapt worden’ en het ‘uitgelachen worden’ twee afzonderlijke risico’s zijn van de andere manieren. In het correctievoorschrift is het immers een uitwerking van één antwoord. Bovendien is het voor Medea ook duidelijk één nadeel (381 ἔν τί μοι πρόσαντες), waarbij het uitgelachen worden een logisch gevolg is van het betrapt worden.

Advies: geef slechts 1 punt als de kleinere kans op het betrapt worden én de kleinere kans op het uitgelachen worden als de twee voordelen zijn genoemd.

Vraag 12

Benoemen wat het NIET is, is geen volledig antwoord. Het antwoord ‘Het is geen nominativus, maar wel als onderwerp vertaald’ is niet volledig goed, want daarmee maakt de leerling niet duidelijk te weten wat het dan wel is. Op de functie van γάμους in beide teksten moet ‘positief’ worden ingegaan om de volle 2 punten te kunnen krijgen.

Advies: Geef alleen twee punten als in het antwoord duidelijk wordt gemaakt welke functie/ naamval γάμους in het Grieks heeft én welke functie (/naamval) het in de Nederlandse vertaling heeft gekregen.

Vraag 14:

In het antwoord moet ingegaan worden op een specifiek gebaar/actie van Aigeus. Daarbij hoeft het woord ‘asiel’ niet per se gebruikt te worden, als maar duidelijk wordt gemaakt dat Aigeus zelf hulp biedt aan Medea. Een antwoord waarin wordt ingegaan op de gastvrijheid van Athene is dus niet goed: het gaat om wat Aigeus heeft gedaan om deze kwalificatie van het koor te verdienen.

Advies:

- *reken niet fout als het woord ‘asiel’ ontbreekt in het antwoord, mits duidelijk wordt gemaakt dat Aigeus zelf Medea op een concrete manier hulp heeft geboden.*
- *reken fout wanneer niet ingegaan wordt op de specifieke hulp van Aigeus, maar gesproken wordt over de gastvrijheid van Atheners in het algemeen.*

Vraag 15a

In de opgave wordt niet duidelijk om een specifieke familieband gevraagd, maar om een omschrijving van de persoonlijke band. Op grond van de formulering van de vraag kunnen antwoorden als 'voorvader', 'stamt af van', 'familieband' dus goed gerekend worden. Het antwoord wordt echter fout, wanneer de familieband verkeerd specifiek wordt benoemd – bijvoorbeeld 'overgrootvader'.

Advies:

- *reken goed formuleringen als 'voorvader', 'stamt af van', 'familieband'*
- *reken fout het antwoord 'overgrootvader' of elke specifieke familieband anders dan grootvader.*

Vraag 15b:

- In de vraag is duidelijk sprake van een aspect uit het slot van de Medea. Hoewel de persoonlijke band van Medea met Helios ook kan blijken uit de geschenken van Helios, die Medea aan de prinses gaat geven, kan dit niet als antwoord gegeven worden, omdat deze geschenken niet aan het slot worden genoemd, maar in het 4^e en 5^e epeisodion.

Advies:

- *reken fout als alleen het antwoord 'de geschenken'/'de jurk en de krans van Helios' wordt gegeven.*
- *reken goed wanneer aan het antwoord 'de wagen van Helios' wordt toegevoegd 'de jurk en de krans van Helios'.*
- Om de vraag correct te beantwoorden moet verwezen worden naar een concrete actie van Helios, waaruit het belang van de persoonlijke band met Helios blijkt. In het antwoord moet dus verwezen worden naar de wagen van Helios. Het antwoord dat Medea anders geen goddelijke status kan bereiken of geen *deus ex machina* kan zijn is daarmee te weinig.

Advies: reken alleen goed wanneer in het antwoord het krijgen of kunnen gebruiken van de wagen van Helios wordt genoemd.

Vraag 17:

In het Grieks is λιμήν τῶν ἐμῶν βουλευμάτων één woordgroep. Toevoeging van τῶν ἐμῶν βουλευμάτων aan λιμήν maakt het antwoord niet per se fout.

Advies: reken het antwoord 'λιμήν (πέφανται) (τῶν ἐμῶν βουλευμάτων)' niet fout.

Vraag 19b:

Doordat de leerling bij vraag a al 'Kreon' heeft geantwoord en er bij vraag b sprake is van 'slachtoffers' in het meervoud, is het logisch dat leerlingen bij de formulering 'nóg meer slachtoffers' gaan denken aan de moord op de kinderen. In vraag b is bovendien geen sprake meer dat het lot hen 'tegelijkertijd' met dat van de prinses moet overvallen én er mag een citaat gekozen worden uit de regels t/m 793.

Advies: reken het antwoord 'τέκνα γὰρ κατακτενῶ (τᾶμ)' r792(-793) niet fout.

Vraag 22

Het is niet duidelijk dat met het 'afschuwelijke karakter' van Medea bedoeld wordt een karakter dat in staat is tot moorden. Het feit dat Medea bereid was om haar vaderland te verraden kan voor Jason net zo goed tot verbijstering hebben geleid (al profiteerde hij er maar wat graag van).

Advies: reken niet fout als één van de antwoorden luidt 'het verraden van haar vaderland.'

Vraag 23

Jason had natuurlijk niet alleen het welzijn van zijn kinderen voor ogen, maar wilde door te trouwen met de prinses ook zijn eigen positie én die van Medea verbeteren (cf. 549-550; 559-561; 595-597).

Advies: reken niet fout wanneer aan het antwoord is toegevoegd dat Jason niet alleen de situatie van de kinderen, maar ook die van zichzelf en die van Medea wil verbeteren.

Kolon 24

- ποτε: Het correctievoorschrift is hierin zeer duidelijk. Elke andere betekenis voor ποτε dan 'eens' of een synoniem daarvan levert het verlies van de volledige 2 punten op. Het woordenboek van Hupperts geeft naast 'eens' de synoniemen 'ooit, vroeger, soms, eenmaal'. Het bijwoord 'toen' staat hier niet bij en kan ook niet opgevat worden als een synoniem van 'eens'. Met 'toen', een *bepaald* bijwoord van tijd, wordt immers verwezen naar een specifiek moment in tegenstelling tot het wat vagere 'eens', een *onbepaald* bijwoord van tijd. Aangezien het geen synoniem van 'eens' kan zijn, dient de opmerking in het correctievoorschrift gevolgd te worden.

Advies: trek voor de vertaling van ποτε met 'toen' 2 punten af.

- γῆν ... Τρωάδ': 'Trojaanse land' of 'land van de Trojanen' is vergelijkbaar.

Advies: reken de vertaling 'land van de Trojanen' niet fout.

Kolon 25

Bij χίλιοι gaat het om het precieze getal 1000 of een 'duizendtal'. Volgens het adagium 'zo letterlijk als mogelijk en zo vrij als kan' zou hier χιλιάς dus ook vertaald moeten worden met 'duizend/een duizendtal' en niet met 'duizenden'. Voor het wat vagere 'talrijk' of 'duizenden' kent het Grieks immers het woord μυρίος.

Advies: trek voor de vertaling 'duizenden' voor χίλιοι 1 punt af.

Kolon 28

Doordat de woorden κρατοῦντ' ἐν Ἰλιάδι χθονί tussen het lidwoord τὸν en Πρίαμον staan, behoren zij als bepaling bij Priamos vertaald te worden.

Advies: trek 1 punt af wanneer ἐν Ἰλιάδι χθονί niet als attributieve bepaling in de woordgroep τὸν κρατοῦντ' ... Πρίαμον is vertaald (maar bijvoorbeeld als bepaling bij Κτείνας).

Kolon 33 εὐτύχησεν

- Bij deze vorm was een aantekening over het ontbreken van het augment wenselijk geweest (bijvoorbeeld: lees ἠεὐτύχησεν) om te voorkomen dat leerlingen gingen twifelen. Op de website van het Cito is inmiddels een aanvulling op het correctievoorschrift verschenen.

Advies: voor de vertaling van εὐτύχησεν als een andere tijd dan de aoristus, zie de aanvulling op het correctievoorschrift gepubliceerd door het Cito ("reken niet aan indien de persoonsvorm vertaald is als een andere tijd dan de aoristus").

- De vertalingen 'hij had geluk' en 'hij was gelukkig' worden in het woordenboek als synoniemen voor 'hij had succes' gegeven en maken de betekenis van de zin ook niet pertinent fout.

Advies: reken niet fout wanneer εὐτύχησεν is vertaald met 'hij had geluk' of 'hij was gelukkig'.

Kolon 34

- θνήσκει: Het woordenboek geeft bij θνήσκω naast 'sterven' de vertaling 'gedood worden'. De weergave met een voltooid tijd is te billijken, aangezien een *praesens historicum* een *aoristus* kan vervangen en in het woordenboek de voltooid vertaling wordt gegeven voor aoristusvormen van dit werkwoord.

Advies: reken niet fout wanneer θνήσκει wordt vertaald met 'wordt gedood/ is gedood'

- (μέν...) δέ...: Tussen kolon 33 en 34 is sprake van een contrast, gemarkeerd door de combinatie μέν ... δέ. Aan dit contrast wordt recht gedaan door in de vertaling het woord 'maar' toe te voegen. Toch zou de weglating van 'maar' verdedigd kunnen worden door het te benoemen als een *adversatief asyndeton*. Bovendien staat in een vergelijkbare situatie in kolon 37 en 39 de vertaling 'maar' wél tussen haakjes, wat betekent dat het correctievoorschrift ruimte laat voor het weglaten van de vertaling 'maar'.

Advies: reken niet fout wanneer δέ niet wordt vertaald met 'maar'.

Kolon 36 χερί

Het woord χερί is enkelvoud. Het is niet noodzakelijk om er in het Nederlands meervoud van te maken. Toch is het op basis van de bedoelde situatie verdedigbaar om χερί met meervoud 'handen' te vertalen. De bijl waarmee Agamemnon is vermoord zal immers niet met maar slechts één hand zijn gehanteerd.

Advies: reken niet fout wanneer χερί als meervoud is vertaald.

Kolon 38 σκῆπτρα

De scepter staat voor de koninklijke macht/ waardigheid. De betekenis van de zin wordt niet wezenlijk anders door σκῆπτρα te vertalen met 'koninklijke macht'. De vertaling 'stok' of 'staf' daarentegen geeft geen blijk van inzicht in deze specifieke situatie.

Advies: reken goed wanneer σκῆπτρα is vertaald met 'koninklijke macht'

Advies: trek 1 punt af wanneer σκῆπτρα is vertaald met 'stok/staf'.

Kolon 42 Ἑλλάδος

- Net als bij kolon 24 geldt dat 'Griekse land' vergelijkbaar is met 'land van de Grieken'.

Advies: reken niet fout wanneer Ἑλλάδος ...χθονός vertaald wordt met 'land van de Grieken'

- In de vertaling 'aanzienlijkste Grieken van het land' wordt niet duidelijk dat begrepen is dat Ἑλλάδος niet bij πρῶτοι maar bij χθονός hoort.

Advies: trek 1 punt af voor de vertaling 'aanzienlijkste Grieken van het land'

Kolon 43 Δείσας

De letterlijke weergave van dit participium aoristus 'nadat hij bang geworden was' komt qua betekenis neer op 'terwijl/omdat hij bang was'. Een gelijktijdige vertaling kan dus goed gerekend worden. Zeker ook omdat de annotatie bij dit woord leerlingen uitnodigt om dit participium aoristus gelijktijdig te vertalen en ook het correctievoorschrift het participium gelijktijdig. Dat geeft dus ook ruimte voor de vertaling 'vrezend' of 'terwijl hij vreesde' etc. Een voortijdige vertaling met het in de aantekening geboden werkwoord 'vrezen' ('nadat/omdat hij gevreesd had') levert geen mooie Nederlandse zin op, maar kan een leerling niet aangerekend worden. Hij heeft immers geleerd een participium aoristus voortijdig – met 'nadat' – te vertalen. Ook de vertaling 'nadat hij vreesde' hoeft een leerling niet aangerekend te worden, ook al is het een fout tegen het Nederlands.

Een vertaling met het voegwoord 'hoewel' doet echter geen recht aan de betekenis van de tekst en moet wel fout gerekend worden.

Advies:

- *reken goed wanneer Δείσας wordt vertaald met 'vrezend' of 'terwijl hij vreesde'.*
- *reken niet fout wanneer Δείσας is vertaald met 'nadat/omdat hij gevreesd had' of 'nadat hij vreesde'.*
- *trek 1 punt af wanneer Δείσας wordt vertaald met 'hoewel hij vreesde'.*